

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

іальна поведінка // *Економіка. Питання шкільної економічної освіти*. – 2003. – №3. – С. 20 – 24.

6. Ільєнко Л., Кротова Л. Оцінка і прогноз формування етичних якостей школярів // *Директор школи: Експрес-досвід: Додаток до журналу*. – 2001. – №4. – С. 36 – 38.

7. Колесникова М.М. Коровникова Л.М. Я починаю свій бізнес // *Економіка в школах України*. – 2007. – №6. – С. 41 – 43.

8. Прокопенко І. Людина у світі економіки та бізнесу. – *Харків: Основа*, 1995. – 310 с.

9. Пустовійт Р. Педагогічні умови формування підприємницької культури у старшок-

ласників: Автореферат. – *Київ*, 1997. – 24 с.

10. Кремень В. Освіта і наука України: інноваційні аспекти. – *К.: Грамота*, 2005. – 448 с.

11. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації. – *К.: Грамота*, 2003. – 216 с.

12. Самохіна А. Активні методи навчання // *Економіка в школі*. – 2002. – №3. – С. 29 – 36.

13. Уткіна В.І. Франко та економіка // *Економіка в школах України*. – 2006. – №11. – С. 23 – 24.

14. Шпак А.Г. Організація економічної освіти і виховання учнів. – *Київ: Радий. школа*, 1987. – 128 с.

Андрій Скутін, магістрант педагогічно-індустріального факультету

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”

Київська область

м. Переяслав-Хмельницький

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті досліджується актуальна проблема педагогічної освіти, обґрунтовується важливість розвитку та формування творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання. Аналізується досвід провідних вчених-педагогів та вчителів трудового навчання у формуванні творчої особистості учнів.

Постановка проблеми. Відповідно до закону України “Про освіту”, який передбачає забезпечення належних умов формування творчої особистості та її гармонійного розвитку залежно від індивідуальних особливостей, здібностей, соціально-педагогічних умов, інтересів самої дитини та її батьків; виникає необхідність здійснення колективом викладачів навчального закладу відповідної цілеспрямованої, наполегливої навчально-виховної роботи зі здійснення поставлених завдань.

Середовище, що оточує дітей і дорослих, постійно змінюється. Сучасні вимоги до професійної праці вимагають від людини знань та умінь, набагато більших від тих, які передбачені базовими навчальними програмами, при цьому все більше уваги приділяється творчому аспекту праці, ніж репродуктивному виконанню поставлених завдань.

Виходячи з цього, національна освіта та виховання все більше повинні спиратися на розвиток творчої особистості, багаті своїми можливостями в оволодінні професіями, у раціоналізації своїх

праці та найбільш розумному і прогнозованому розв’язанні всіх тих завдань і проблем, які ставлять перед кожним працівником сучасні виробничі умови. І тому сьогодні особливо важливо, щоб на формування творчої особистості брали орієнтир всі наші педагогічні працівники, починаючи від працівників дошкільних закладів.

Основним завданням для розвитку творчих здібностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів є свідомий, цілеспрямований відбір засобів викладання і створення умов для навчально-виховної діяльності, які б забезпечували формування і розвиток творчих здібностей учнів на заняттях трудового навчання. Особливе місце відводиться формуванню творчих здібностей учнів, які вже мають певний запас знань, умінь і навичок з основних видів навчальної діяльності. Тому для розвитку творчих здібностей на даному віковому етапі, враховуючи психолого-фізіологічні властивості підлітка, потрібно проводити цілеспрямовану навчально-виховну роботу, яка була б орієнтованою на формування в учнів інтересу до даної

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

навчальної теми та змісту роботи, яка залучала б їх до творчої продуктивної праці.

Аналіз останніх досліджень. Наукові положення про творчість як вищу форму активності людини досліджено відомими вченими (Д.Б. Богоявленська, І.С. Волощук, Н.Г. Калашник, Н.П. Козаченко, І.Я. Лернер, О.М. Лук, А.М. Матюшкін, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов).

Питанням формування творчих здібностей учнів на заняттях з трудового навчання займалися такі відомі педагоги, як Н.І. Знамеровська, А.В. Бровченко, В.В. Колотілов, П.М. Авачев, В.Є. Олексійв, М.М. Алексахін та ін., методика яких передбачає створення умов і ситуацій, які б сприяли розвитку творчих здібностей учнів, використовуючи різні засоби досягнення мети, зокрема постановку перед учнями практичних завдань, які вимагають творчого неординарного підходу до їх розв'язання. Тому метою даної статті є розгляд питань щодо формування на уроках трудового навчання особистості, здатної творчо мислити, підходити до розв'язання практичних завдань та проблем в умовах все більш зростаючих вимог до людини праці.

Виклад основного матеріалу. Творчість – це процес знаходження людиною нових результатів або засобів їх досягнення. Так, наприклад, маленька дитина творить, коли вивчає світ, коли вчиться говорити, спілкується, виконує доручення і т.д. Учень в школі також проходить ряд творчих відкриттів, досягнень, тому для нього навчання – специфічний процес творчості [7]. Звісно, це стосується і трудового навчання.

Творчість характеризується цілою низкою ознак, які особливо важливі на сучасному етапі трудового виховання нашої молоді. Творчо мислити потрібно навчати не тільки на уроках трудового навчання, у гуртках, а й у процесі всього навчання. Творити – значить створювати щось нове, більш красиве, більш якісне, більш ефективне та корисне.

Конкретні методики навчання творчій трудовій діяльності залежно від віку та підготовки учнів будуть відрізнятися певними особливостями.

Творчу діяльність можна представити як систему, до складу якої входять такі важливі підсистеми, як суб'єкт діяльності (творча особа), процес творчості, продукт творчості, середовище і умови, в яких протікає творчий процес. Кожна з цих підсистем багатокomпонентна сама собою (так, наприклад, структура творчої особистості об'єднує вік, стать, задатки, здібності, освіта, досвід, здібності і т.д.) [6].

У кожній особистості ми можемо виділити ознаки, які є загальними, незалежними від тієї сфе-

ри діяльності, якою вона займається. До них зокрема належать: вік, стать, стан здоров'я. Крім того, кожний учень завжди може бути охарактеризований певним рівнем свідомості, моральної вихованості, патріотизму, які дозволяють йому враховувати інтереси народу, співвідносити з ними свої потреби і можливості.

Що більше людина знає і вміє, то легше їй самовиражатися у конкретній творчості. Трудові навички, естетичне осмислення предмету, творчі здібності розвиваються тільки в трудовій діяльності. Щоб отримати задоволення від результатів своєї праці, від красивої і корисної речі, людина повинна вміти правильно вибрати і підготувати до роботи все необхідне та вміло використовувати технологічні прийоми.

Для цього потрібна серйозна підготовка, основу якої складає трудове навчання. Низький його рівень в цілому є серйозною перепорою для масового розвитку творчості. Досвід показує, що якість трудового навчання не покращується від введення нових програм.

Творчість – це продуктивна людська діяльність, яка породжує дещо якісно нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною значимістю.

Творчість специфічна для людини, оскільки завжди представляє творця – суб'єкта творчої діяльності і в природі проходить процес розвитку.

Початкові творчі завдання часто бувають суттєво відмінними від завдань, які спрямовані на набуття чисто технічних навичок. На це слід звернути особливу увагу, оскільки дана обставина вже не раз відводила навчальний процес від творчості у бік навчання чисто технічним прийомам.

Творчий задум – це ще не реалізований образ, який виникає у свідомості людини. А на свідомість, своєю чергою, впливає багато факторів: виховання, життєвий досвід, особливості уяви і пам'яті, знання, накопичені людством, рівень життя і суспільні відносини в середовищі, де перебуває конкретна людина, її спеціальність, коло близьких друзів і знайомих, функціональна, естетична оцінка предмету, реальна можливість здійснення задуму в тих або інших умовах тощо.

Для занять творчою діяльністю необхідні спеціальні здібності, які необхідно розвивати.

Здібності – це стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються у тому, як людина навчається, набуває певних знань, умінь і навичок, освоює певні галузі діяльності, включається у творче життя суспільства. У здібностях поєднується природне і соціальне. Природною основою здібностей є задатки.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Задатки – це вроджені анатомо-фізіологічні особливості організму. До них належать перш за все особливості будови головного мозку, органів відчуттів, руху, властивості нервової системи, якими організм наділений від народження. Задатки – це лише можливості розвитку здібностей, але вони ще не гарантують та не визначають появу і розвиток тих або інших здібностей. Виникаючи на основі задатків, здібності розвиваються у процесі та під впливом діяльності, яка потребує від людини певних здібностей. Без діяльності ніякі здібності розвиватися не можуть [5].

Визначальними у розвитку здібностей є умови життя і взаємодія з навколишнім середовищем. Здібності людини розвиваються у процесі засвоєння нею суспільного досвіду, виховання і навчання та в процесі трудової діяльності. Здібності поділяються на загальні – такі, що виявляються у будь-якій діяльності, і спеціальні, характерні для певних її видів (математичні, технічні, художні та ін.). Кожна складова цих здібностей становить складні синтетичні якості людини, в яких поєднуються окремі психічні властивості: чутливість, спостережливість, особливості пам'яті, уяви, мислення. Вищим ступенем розвитку здібностей особистості є талант.

Само собою розуміється, що кожний майбутній працівник для успішного виконання звичайної роботи повинен володіти запасом знань, умінь і навичок, тобто повинен бути навчений і мати певний досвід самостійної роботи. Але поряд з цим він повинен володіти спеціальними якостями, які мають значення перш за все для даної діяльності. Ці якості й відрізняють кожну конкретну професію та визначають її специфіку. Ці якості ми можемо розглядати і як спеціальні здібності до даного виду діяльності, на відміну від загальних здібностей, які дозволяють людині успішно оволодівати знаннями та вміннями загального характеру [5].

Формування у підлітків активної життєвої позиції, розвиток якостей творчої особистості неможливі без розвитку потреби у творчості.

Тому для підвищення ефективності виховного впливу праці на особистість підлітка потрібно надати праці творчого характеру. Сама природа праці як джерело створення всіх матеріальних і духовних благ передбачає розвиток творчого потенціалу в людині. Разом з тим для підлітків слід відбирати такі види ручної та розумової праці, в яких елементи творчості не закриті зовнішньо яскравими ознаками, а дані підлітку безпосередньо у вигляді системи посилюючих для нього творчих задач, які поступово ускладнюються. Говорячи словами В.О. Сухомлинського, “одна з головних задач розумового і трудового виховання” поля-

гає в тому, щоб “знайти таку роботу, яка розвивала б розумові сили і здібності, вводила б людину в світ творчості” [9, 162].

Як показують передовий педагогічний досвід і відповідні психологічні дослідження, один з найбільш перспективних видів такої творчої діяльності є конструкторсько-технічна.

Спочатку – це творчість “для себе”, яка проявляється у постійному відкритті учнем цінностей існуючого предметного і духовного світу. Потім вона може стати творчістю “для всіх”, характерною рисою якої є створення об'єктивно нових предметів, як це відбувається в науці і техніці (відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції).

Коли підліток починає залучатися до конструкторсько-технічної діяльності, йому стає властивою особлива гострота сприймання, у нього ефективно протікає процес пізнання, процес набуття тих чи інших умінь і навичок. Цей шлях характеризується формуванням властивої підлітковому віку потреби особистості в самореалізації власних творчих здібностей.

Підлітковий вік – найкращий період для формування і розвитку потреби у творчості та творчій самореалізації, у процесі трудової діяльності. Це забезпечується засобами формування і розвитку відповідної спрямованості особистості підлітка (його мотивів, цілей, інтересів, нахилів, самооцінок і т.д.). Виховання творчої спрямованості підлітка повинно бути тісно пов'язаним з формуванням емоційно-вольових якостей особистості [4].

Найбільша активізація трудової діяльності учнів-підлітків, розвиток їх мислення і творчої ініціативи досягається при виконанні таких практичних завдань, у яких учні самі повинні знайти (побачити) проблемні ситуації. Розв'язання практичних завдань, як правило, сприяє поглибленню знань та вмінь аналізувати і узагальнювати результати своєї роботи.

Ступінь складності задач, які вибирають учні, є показником оцінки ними своїх можливостей, тобто їх самооцінкою у даному виді діяльності.

Для того, щоб успішно формувати у підлітків потреби у творчій праці (творчості), розвивати творчі здібності, необхідно постійно враховувати продуктивність виховних і навчальних впливів, тобто встановлювати “зворотний зв'язок” між досягнутими і потрібними якостями особистості учня. Це стає можливим при наявності в педагога визначеного рівня психологічних знань, а також при умові систематичного вивчення динаміки розвитку спрямованості особистості та її здібностей. З такою метою використовуються

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

різні методи отримання даних, такі як спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, вивчення результатів діяльності учнів та інші. При цьому повинно забезпечуватись спостереження за розвитком спрямованості та здібностей особистості в усіх її проявах (поява і вираження інтересів, схильностей до тієї чи іншої діяльності; зміни в спрямованості та в здібностях особистості і т.д.) [8].

Таким чином, при формуванні потреби особистості в творчій самореалізації, потрібно враховувати таке:

1. Важливим завданням трудового виховання є формування потреби особистості у творчій праці та її реалізації у трудовій діяльності з метою різностороннього розвитку.

2. Правильно організований навчально-виховний процес у школі повинен залучати підлітків до творчого трудового процесу.

3. Необхідно пам'ятати, що потреба в творчій праці – складне поняття, до якого входять як складові різні види потреб. Серед них можна назвати потребу в творчості, реалізації творчих можливостей, які розвиваються у підлітків.

4. Слід враховувати, що формування і закріплення у підлітків у ході трудового навчання суспільно значимих потреб проходить тільки в діяльності. Правильне управління нею потребує від учителя педагогічного такту, певного педагогічного мистецтва, яке проявляється у вмінні враховувати властиві підлітку індивідуально-психологічні особливості, тенденцію і динаміку розвитку спрямованості його особистості, в знаходженні адекватних форм педагогічної взаємодії і т.д.

5. Розвиток потреби у підлітка потрібно тісно пов'язувати з розвитком усієї мотиваційної та оперативно-діяльнісної сфери його особистості, з його мотивами, цілями, діями, уміннями і навичками. Необхідно забезпечити конкретну і своєчасну допомогу підлітку для успішного завершення початої ним діяльності і реалізації його практичних потреб, інтересів та здібностей.

Висновки. Отже, розвиток творчого потенціалу особистості є важливою умовою культурного та науково-технічного прогресу народу і держави в цілому. Тому на всіх ланках школи (початкової, середньої та вищої) слід звертати особливу увагу на формування в учнів глибоких і міцних знань, максимальне заохочення самостійної творчої діяльності учнів, розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань, а особливо це стосується занять з трудового навчання в школі.

Для розвитку творчих здібностей учнів на за-

няттях з трудового навчання слід передбачити такі умови:

- залучення учнів до практичної діяльності;
- формування в учнів стійкого інтересу до навчальної теми;
- врахування індивідуальних здібностей і нахилів при виборі завдань і об'єктів праці;
- створення дружньої товариської атмосфери в учнівському колективі;
- залучення учнів до самостійної роботи з літературою.

Засобами розвитку творчих здібностей учнів на заняттях з трудового навчання є художньо-конструкторські задачі та творчі завдання для учнів, які полягають у розробці та виготовленні неоднотипних виробів, які відмінні за формою та компонуванням; технічна документація з неповними даними; колективне обговорення індивідуальних творчих завдань учнів; практичні завдання, що полягають у розробці форми виробу і його оздоблення за власними ескізами.

Отже, творчі здібності учнів розвиваються під час самостійної творчої діяльності, коли вони займаються розв'язанням поставлених перед ними завдань, які вимагають від учнів творчого підходу.

1. Алексеев В.Е. *Активизация работы по развитию технического творчества учащихся*. – К.: Высшая школа, 1989. – 72 с.

2. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в школьном возрасте*. – М.: Просвещение, 1963. – 173 с.

3. Знамеровская Н.И. *Конструкторские задания в обучении // Школа и производство*. – 1993. – №5. – С. 26 – 29.

4. Колошина И.П. *Структура и механизмы творческой деятельности*. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 168 с.

5. Моляко В.А. *Психология творческой деятельности*. – К.: Знання, 1978. – 98 с.

6. Моляко В.О. *Психологічна готовність до творчої праці*. – К.: Знання, 1989. – 120 с.

7. *Психологические вопросы трудового воспитания* / Под ред. В.И. Войтко, В.А. Моляко. – К.: Радянська школа, 1979. – 120 с.

8. *Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная* / Под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Наука, 1990. – 222 с.

9. Сухомлинский В.А. *Сердце отдаю детям*. – К., 1969. – 240 с.

10. Терещук А. *Методи творчої діяльності на уроках трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти*. – 2006. – №1. – С. 19 – 23.